



ПЕСНИК ЈЕ ГЛАСНИК ПРЕД УНЕЗВЕРЕНОМ ГОМИЛОМ

(Гојка Божовић: *Тиха зверка њоднева – избране њесме и хронике, Контраст издаваштво, Београд, 2019*)

Концепт изабраних песама обично подразумева избор из песниковог целокупног доадашњег стваралаштва. Стога читаоца може изненадити збирка *Тиха зверка њоднева* песника, есејисте, уредника и издавача Гојка Божовића (1972), која заправо представља избор из његове последње три збирке: *Елементи* (2006), *Оближња божансџива* (2012) и *Маја* (2017). При ближем разматрању, међутим, овај уреднички потез испоставља се као сасвим логичан и очекиван, јер последње три збирке творе својеврсно трокњижје, како аутор и сам истиче у белешци на крају, и сасвим несумњиво припадају истом песничком континенту. Концепт трокњижја или надовезивања три узастопне песничке збирке једног аутора по некој од поетичких вертикала, или више њих (тематско-мотивској, стилско-језичкој, и тако даље) није ретка појава у српској савременој поезији, нарочито код песника такозване транссимболистичке линије, како је ову поетичку тенденцију почетком деведесетих година прошлог века именовао Тихомир Брајовић. Тако су трокњижја присутна и код Драгана Јовановића Данилова, Саше Јеленковића, Војислава Карановића и других.

У питању је прилично обиман избор, сачињен од нешто више од сто двадесет песама, што познаваоца Божовићевог песништва не изненађује, јер његове збирке никад нису биле од оних мањег, сведенијег обима, већ су укључивале некад и више од педесет песама. Без обзира пак на велики број песничких текстова, као и на одсуство формалне организације (збирка није подељена по циклусима), ова књига чита се без оптерећења, заустављања или прескакања, што је резултат нарочите тематско-мотивске уједначености. Тачније, чини се да је ауторов императив при њеном састављању био да се песме *уланчају* по тематско-мотивској основи (град, мит, свакодневица, време, путовање), што за последицу даје својеврсне „пређутне“ циклусе распоређене по заједничким темама, који се надовезују један на други у природном низу. Ауторска белешка на крају књиге додатно осветљава принцип по ком ју је песник структурисао, и уједно утиче на читаочеву перцепцију саме збирке. Он, наиме, истиче да овај избор треба разумети и читати као посебну, самосвојну песничку целину, те да је песме подвргао минималним изменама. Од њих најзначајнија је она формална која, опет, утиче на семантичку раван: није само измењен редослед песама унутар одабира из појединачних збирки, већ су песме уопште реорганизоване и прекомпоноване независно од тренутка иницијалног настанка. Тим поступком Божовић је направио такоређи

нову збирку, кореспондирајући са једном од кључних одлика постмодерне да рукопис непрестано настаје, односно да никад не престаје да настаје, истовремено црпећи пун потенцијал старог материјала. Он је, међутим, и само песничко ткиво сместио у нов контекст у ком хронолошки и тематско-формално удаљени песнички текстови боље комуницирају једни с другим, те творе свеукупно кохерентнију и компактнију целину.

О Гојку Божовићу може се говорити као о песнику који припада оној линији савременог песништва чији опус сведочи о доследности, линеарности израза, незнатној поетичкој амплитуди, нарочито ако се у обзир узме последњих неколико збирки чији фундус представља симболичко путовање вечито дислоцираног субјекта који је непрестано у покрету, али који не успева да пронађе сопствено лежиште или упориште у овом свету, који *нема где га се враћи а негде би се требало враћати*: „Путовао сам целу ноћ, / Сам у гомили тела, / Будио сам се међу уснулим, / Бесан и без сна, / Па онда зачуђен што уопште путујем / Нисам знао где тачно идем / И кога ћу срести на крају пута“ („Путовање у ноћ“). Напротив – овај лирски субјект изнова преиспитује свет, што значи да осцилира у свом доживљају стварности и да је релативизује. Отуда у овим песмама преовладава атмосфера неизвесности, недефинисаности, одсуства коначности. Лирски јунак испитује своје тренутно окружење, али и историју у дијахронији, проналазећи трагове старих прича у модерном искуству и уклапајући их у новостворени контекст, *немоћан да напусти историју*. Та митска матрица и *оближња божанства* која нас можда и неприметно окружују служе као контрапункт савременог, суштински испразњеној свакодневици у којој се налази модерни, „неисторични“ субјект: „Али мени није лако као у сну. / Нити знам како сам / Доспео у тај простор, / Међу неиспричане митове, / Нити знам како ћу се / Вратити у свет болестан од стварности [...]“ („Као у сну“). Смисао таквог поетичког геста је свакако расправа о вредностима, детектовање места истине, али и причање приче; причање о једном тренутку људског искуства испод чијих ће слојева проговорити и нека друга искуства.

Овде смо на трагу изузетно важног аспекта овог избора, а то је поднаслов „Изабране песме и *хронике*“. У напомени на крају аутор појашњава да „иза гласа песме најчешће стоји глас хронике“, односно хроничара, иако у овој књизи нема хронике у конвенционалном смислу те речи. Књижевноисторијски и традицијски гледано, хроничар је својеврсни тумач света са свешћу о нужности обухватања историјске димензије и целовитости времена и догађаја, летописац с ауром давних времена, неко коме је поредак по ком свет функционише у потпуности јасан. Надаље, хроника као жанр у својој традиционалној форми у сећање призива и античко и (српско)византијско наслеђе и подразумева прозну форму. Божовић пак амалгамише древно са савременим и трансформише овај жанр у песме које доносе фигуре сећања и искуства, индивидуалних и социјалних страхова, чији протагониста коначиште свог и општељудског постојања проналази у миту, религији, историји. Лирско *ја* тек привидно с дистанце проговара о успоменама на минуле догађаје – он прошлости „позајмљује свој глас“ и „свега се сећа“. Овакво настојање да се опише деловање историје и митског сећања у фрагментима савремене људске свакодневице, уз изражен критички коментар, глас опомене у погледу социјалнополитичке стварности, производи потрагу за универзалним

смислом постојања. Лирски јунак је неспокојан, и могло би се рећи да је у корену овог скептичног односа према стварности управо чежња за поновним успостављањем давно изгубљене хармоније.

Божовићев поетски простор је, дакле, простор неиспричаних митова или пак познате, у алузијама назначене митске грађе која бива уклопљена у нови, урбани контекст. Мит представља важну тематску целину овог избора: у многим песмама лирски јунак се креће дијахронијски, има способност да се размахне до временски, односно историјски удаљених тачака и то у својству сведока: „Још памтим дан када су / Пропадале империје. / Био сам сведок и онда и сада. / И говорићу о томе дану / Као о једном од дана мога живота“ („Пад империја“). У овим песмама, нарочито оним које и у свом наслову носе реч *хроника* („Хронике су заћутале“, „Хроника“), осетна је извесна реторичност, као да се *џиријовега* с дистанце сведока-хроничара. У том смислу, стих који изванредно повезује две кључне тематске целине овог избора јесте „историја се спустила на град“ и најављује *џраг* као наредну велику тему књиге. Топос града традиционално сумира искуства модерног појединца који је издвојен у гужви и бодлеровској руљи и садржи наносе сукоба, гнева и емотивне растрзаности, али је у овим песмама предочен истовремено и као рушевина, остатак пропале империје („Гласови гнева“, „Бес“). Савремени тренутак је недвосмислено доба грча, изневерених вредности, што је окидач за песничково призивање старих прича и подсећање на њих: „Лако је сада рећи / Шта се догодило пре пола века. / Или у хроникама векова. / Шта се, међутим, догађа сада?“ („Додир без сведока“). Пошто у граду „нема мира“, прибегава се оживљавању митске и историјске меморије.

Граду се, међутим, као допуна или противтежа у овим песмама јавља простор природе, те се континенталном супротставља приморски, медитерански корпус мотива (вода, таласи, обала, лука, брод, риба и тако даље), и то, између осталог, у песмама „Цртеж“, „На лучком хоризонту“, „Видик“ и „Сати“. Мотив воде пак двојако је конотиран, па је она неретко и симбол неумитне снаге природе, оне митске *из доњеј свеџа* која је већа од човека и која га надилази: „Осећао сам да тонемо. / Нешто јаче од воде зазивало нас је у воду. / Нешто старо као вода“ („Изнад воде“). Присутан је и сеоски, или бар амбијент хладног, мрачног предграђа: првих неколико песама уводног циклуса карактерише топографија природе, али огољене и суве, неме и без тона, у предвечерје када се људи повлаче у своје куће. У овом амбијенту, празном, мирном, наизглед напуштеном, истакнут је усамљени појединац, који смирено и рационално опсервира: из „мутних кућа“ нико не излази („Светла“), „Нити се иједан човек / Помаљао дуж усамљеног пута“ („Низ падину“). Овај утисак замрзнутости, немушности и немости најављује наредне водеће мотиве овог избора, а то су звук, глас, реч, говор, којима су саображени ћутање и тишина. Лирски јунак непрестано истиче своју потребу за гласом, нарочито када је окружен људима који ћуте. Потреба за присуством другог, макар то био и само етеричан и неопипљив елемент као што је глас, упућује на аутентичан осећај самоће и усамљености лирског јунака, чак и онда када је он „помешан са другима“. У том смислу, песме „Страх“ и „Реч“ оваплоћују важан аспект специфичан у Божовићевој поезији, а то је презир према излишности речи или говора без садржаја. Речи су једини остаци сведочанства да је међу људима постојала некаква заједница

и размена, макар и привремена и у форми разговора; реч је, чак и у несрећи и страху, једини знак људске топлоте и заједништва, песник и ономе што је прошло позајмљује свој глас („Сећања су прича за себе“). Овако високо вредновање одмереног чина говорења или општења подразумева суштински негативно одређење према било каквом облику логореичног говора или говора који генерише бесмислен садржај: „Ако су наше речи, / Наша писма и разговори, / Кратке поруке и жучне расправе, / Лење речи у доколици, / Брбљања и уздаси [...] / Још једини доказ да смо негде били, [...] / Онда је то оставштина за будућност, / Знак да ће нешто, ипак, остати, / И да није све изгубљено“ („Оставштина“).

Језичко-стилски гледано, Божовићеву поезију карактеришу једноставност и не-претенциозност: ово је на специфичан начин *охлађена* поезија која не прибегава необичним стилско-језичким решењима или тропима. У питању је ненаметљив, прозаичан, разговорни језик, превасходно наративног, али, занимљиво, не и дескриптивног типа. Дескрипције, сликовности, ликовне имагинације овој збирци, штавише, можда и мањка, па и метафоричности у језичко-семантичком смислу, с обзиром на то да су лирске ситуације у овим песмама засноване најчешће само на фигури поређења. Занимљива је, такође, употреба рефрена и анафорских понављања у појединим песмама, било арбитарног типа или у виду стихова којима песма почиње и завршава се (на пример, песма „Разлози“ која за почетни и завршни стих има исказ „Нема разлога за очај“, стих „Више од свега потребни су нам гласови“ из истоимене потресне песме, или рефренско понављање на почетку сваке нове строфе у песми „Гледао сам људе како одустају“). Све важније песме овог избора (премда је ово уочљиво и у целокупном Божовићевом песничком опусу) почињу временским прилозима (када, пре него што, целу ноћ, и тако даље), и постојање временске перспективе испоставља се као кључно у процесу мењања лирског ја: „Ако се осврнем, / То више нећу бити ја, / То ће бити први час новог мита, / Последњи тренутак у ком могу да бирам. / И не смем да се осврнем, / Мрак је мој пут, / Варљива светлост се не налази / На крају већ на почетку мога кретања“ („Први глас“). Нова искуства се тако рађају приликом смене временских схема, доба дана или ноћи, што сучељава категорије времена и простора. Поред тога, лирски јунак наступа као носталгични коментатор, *јласник њред унезвереном јомилом*, онај који подсећа и опажа, страхује, опомиње, размишља наглас. Стога стихови, по својој лингвистичкој структури обавештајне реченице, некад имају аподиктички тон исказа, аксиома и у наратији се наступа са ставом откривања велике истине: „Дошла су тешка времена. / Овако никад није било. / Говоре и они који не памте / Друга времена, и они који / Знају да је увек некако било“ („Дошла су тешка времена“). Ова инклинација жанру записа, коментара, цртице, приче или есеја наводи нас да закључимо да би песме Гојка Божовића одлично функционисале и као песме у прози. Наративни глас песама своје текстове чак и назива *јричком* („Замислите шта ми се догодило“), а приповедна интонација присутна је у многим песмама овог избора: „Заправо“, „Кућа“, „Вино“ и тако даље.

Песме Гојка Божовића из књиге *Тиха зверка њогнева* рефлексивне су природе, писане са свешћу о историји и времену схваћеним и у најужем и у најширем могућем смислу, али и са свешћу о посебној енергији песничког текста и речи којом се привидно

свакодневни садржаји проширују на алегоријски план. На трагу Кавафија и Христића, с којима песник успоставља и јасне интертекстуалне релације, простор историје – било друштвене, било митологизоване – испоставља се као основа за *їевање и мишљење* о савременом, модерном свету, уз многобројна интелектуална, ерудицијска тематска проширења. У том смислу насловна синтагма збирке *Тиха зверка їоднева* сублимира тежишна места ове поезије: ово подне, половина једног циклуса, пресек дана и ноћи, неприметна је граница између овог и оног света, историје и актуелног, митског и свакодневног, идиличног и рушевног, варварског и цивилизованог, пропадања и поновног успостављања поретка.